

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Розглянуті особливості здійснення процесу кредитування підприємств агропромислового комплексу, виявлені основні принципи мінімізації кредитних ризиків, розкрита проблематика забезпечення повернення виданих позик. Надані рекомендації щодо вдосконалення формування кредитної політики банку по відношенню до сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: кредитування, кредитний ризик, кредитні ресурси, принципи кредитування, кредитна угода, кредитне забезпечення, кредитна інфраструктура.

The features of realization agroindustrial complex enterprises process crediting are considered, basic principles of credit risks minimization are exposed, problems of loans return providing is exposed. Have been proposed improvement recommendation of credit bank policy forming in relation to agricultural enterprises.

Key words: crediting, credit risk, credit resources, principles of crediting, credit agreement, credit providing, credit infrastructure.

Вступ. Завдання збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення продуктивності праці в агропромисловому комплексі є одним з найважливіших, від рішення якого залежать економічні перетворення в країні. Для цього необхідні зміни в основах господарювання, які повинні бути направлені на те, щоб зробити безпосереднього сільськогосподарського виробника власником засобів виробництва, матеріально зацікавленим в ефективному використанні техніки, економії ресурсів, підвищенні родючості землі, збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції і її збереженні при доведенні до кінцевого споживача.

Для здійснення правових, соціальних, економічних, виробничих перетворень в сільському господарстві необхідні формування значних фінансових ресурсів і організація відповідних економічних відносин по їх раціональному використанню. Основна роль в сприянні формуванню ресурсної бази сільського господарства належить банківській системі, головним джерелом фінансування при цьому виступає банківський кредит. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання організації процесу кредитування сільськогосподарських підприємств як одного з чинників ефективного розвитку агропромислового комплексу.

Питання кредитування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств розглянуті в роботах таких дослідників, як Саблук П.Т., Гудзь О.Є., Алексійчук В.М., Зуб Г.І., Іванишин В.В., Березовик В.М.

Постановка завдання. Метою написання

статті є аналіз особливостей кредитування сільськогосподарських підприємств, виявлення проблем його організації на сучасному етапі розвитку економіки.

Результати. Тенденції, які складаються у розвитку кредитування суб'єктів господарювання банківської системи України за останні роки свідчать про скорочення обсягів надання кредитних ресурсів, а також про зростання їх вартості. В першу чергу, це стосується кредитування підприємств агропромислового комплексу.

Кредитування сільського господарства зв'язане зі значними ризиками [1, с.245]. Джерелами кредитних ризиків для виробників сільськогосподарської продукції є:

- сезонність виробництва продукції, особливо у рослинництві;
- несприятливі погодні умови, погіршення екології;
- зміни у кон'юктурі пропозиції та попиту на продукцію рослинництва і тваринництва;
- зміни в обсягах грошових потоків позичальників (цей фактор тісно пов'язаний з першими трьома);
- зниження платоспроможності позичальників (цей фактор є похідним від попереднього);
- державне регулювання агропромислового ринку, в тому числі обмеження або встановлення певного рівня цін і тарифів, введення нових стандартів на продукти харчування;
- недостатньо висока ліквідність застави, що пропонується позичальниками у забезпечення зобов'язань перед банками;
- зміни у курсі валют для кредитів у іноземній валюті;
- зміни у розмірі процентних ставок;
- недостатній рівень менеджменту та організації виробництва, відсутність кваліфікованого персоналу;
- відсутність реального власника підприємства.

Банківські позики сільськогосподарським підприємствам надаються по двох напрямках [2, с.320]:

По-перше, за рахунок централізованих кредитних ресурсів. Централізовані ресурси надаються Національним банком самостійним комерційним банкам для подальшого кредитування ними сільськогосподарських підприємств.

По-друге, за рахунок кредитних ресурсів, мобілізованих в окремих регіонах. Разом з централізованими ресурсами, комерційні банки акумулюють на місцях тимчасово вільні грошові кошти підприємств, організацій, установ, населення і до певної міри залежно від складу обслуговуваної

клієнтури використовують мобілізовані кредитні ресурси для надання позик сільськогосподарським підприємствам.

Комерційні банки покликані здійснювати кредитування сільськогосподарських підприємств в основному за рахунок власних і мобілізованих по місцю свого розташування кредитних ресурсів. Проте, враховуючи низьку рентабельність сільськогосподарського виробництва в цілому, недостатній рівень розвитку господарств, коли потрібні значні суми позикових коштів для капітальних витрат, цих кредитних ресурсів недостатньо. Відповідно до цього, комерційним банкам виділяються централізовані кредитні ресурси. За рахунок цих ресурсів банки можуть видавати сільськогосподарським підприємствам позики на пільгових умовах, коли процентна ставка по позиках встановлюється набагато нижча в порівнянні з тією, яка складається на кредитному ринку. Оскільки в цих умовах всі витрати банків по кредитуванню сільськогосподарських підприємств не покриваються доходами з урахуванням отримання необхідного рівня прибутку, то в державному бюджеті передбачається певна сума коштів для подальшої компенсації з бюджету банкам різниці між процентними ставками за залученими централізованими кредитами і позиками, що надаються ними, на пільгових умовах сільськогосподарським підприємствам. Це є однією з особливостей кредитування сільськогосподарських виробників [3, с.205].

Кожен комерційний банк будує кредитну політику по відношенню до сільськогосподарських підприємств самостійно з урахуванням дотримання основних принципів кредитування – цільового характеру позик, забезпечення їх повернення, терміновості і платності. Особливістю кредитування сільськогосподарських товаровиробників є необхідність дотримання таких принципів для мінімізації кредитних ризиків:

- кредити надавати позичальникам, що ведуть бізнесову діяльність. Надання кредитів новим підприємствам або підприємствам, що не мають досвіду роботи на ринку, є ризикованим для банку. Найменші ризики, як правило, при кредитуванні розширення вже існуючої сфери діяльності позичальника;

- кожен кредит повинен мати щонайменше два джерела для погашення: бізнесова діяльність позичальника та забезпечення кредиту – застава, порука, гарантія третіх осіб. Причому, головним джерелом для погашень є тільки поточна діяльність позичальника;

- кредити слід надавати позичальникам, що мають стабільні грошові надходження на банківські рахунки. Розмір короткострокового, не інвестиційного кредиту, з урахуванням зобов'язань за всіма банківськими боргами, не повинен перевищувати суму чистих середньомісячних грошових надходжень на рахунки позичальника за попередні дванадцять місяців. Для підприємств із сезонним виробництвом, з урахуванням специфіки агропромислового комплексу, сума кредиту для фінансування конкретної господарсько-торгівельної операції не

повинна перевищувати двократну суму чистих грошових надходжень на рахунки позичальника. Крім того, як виняток, для підприємств з сезонним характером виробництва при розрахунках середньомісячних надходжень можна брати тільки період найбільших сезонних надходжень на рахунки, якщо цей період збігається з періодом погашення позичальником кредиту;

- сума одержаних позичальником доходів від реалізації продукції протягом строку дії кредитного договору повинна покривати всі витрати та борги позичальника, строк погашення яких наступає до строку повернення боргів банку;

- позичальник повинен брати участь у проекті грошовими коштами або майном. У такому випадку зацікавленість позичальника в успішному завершенні проекту зростає, а відповідно з цим збільшується і вірогідність погашення кредиту та сплати нарахованих відсотків. Необхідно, щоб позичальник протягом періоду кредитування мав постійний залишок ліквідних активів (товарні запаси, готова продукція, грошові кошти). Цей залишок активів може бути страховим фондом у разі непередбачених витрат позичальника, в тому числі використовуватись для погашення нарахованих відсотків та кредиту.

При кредитуванні сільськогосподарських підприємств основною проблемою для банків є забезпечення повернення виданих позик у встановлені терміни. При цьому враховується, що джерелом погашення позик є виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, зокрема в її складі і прибуток, одержаний в результаті виконання заходів капітального характеру, під які були видані позики. Звідси, у разі значного недоліку власних коштів у позичальника для поточної діяльності і фінансування капітальних вкладень, банк повинен будувати свою кредитну політику так, щоб кредитувати не яку-небудь окрему стадію процесу виробництва сільськогосподарської продукції, а весь комплекс робіт, необхідний для нормального функціонування господарства. Тільки в цьому випадку виданий кредит не буде заморожений на окремої стадії виробництва із за відсутності коштів у позичальника для продовження робіт на наступній стадії або використаний не за цільовим призначенням для фінансування інших заходів. Тому іншою особливістю формування кредитної політики банку по відношенню до сільськогосподарських підприємств є необхідність кредитування всього комплексу робіт, направлено на виробництво продукції.

Для реалізації такої політики доцільно укладання банком з позичальником двох кредитних договорів. Один договір на надання короткострокового кредиту строком до одного року, другий – довгострокового кредиту.

При видачі короткострокових позик як об'єкти кредитування виступають такі елементи оборотних фондів, як насіння, корми, добрива, нафтопродукти, запчастини, молодняк тварин для вирощування і відгодівлі, і деякі інші, а також витрати, здійснювані в процесі виробництва сільськогосподарської продукції.

Потреба в короткостроковому кредиті, а також терміни і суми його погашення протягом року визначаються на підставі кошторису доходів і витрат, складеного на рік з розбиттям по кварталах.

Довгострокові позики надаються для фінансування капітальних витрат по створенню основних фондів – будівництво або придбання будівель, споруд для господарювання, придбання техніки, устаткування, транспортних засобів, робочої і продуктивної худоби для формування основного стада, посадка багаторічних насаджень, а також витрати, здійснювані в ході проведення капітальних вкладень.

При кредитуванні витрат капітального характеру банк в цілях отримання більшої гарантії повернення позики у встановлені терміни позичальником вимагає техніко-економічне обґрунтування, де висловлюється доцільність здійснення планованого заходу, описуються всі витрати на його виконання, величина очікуваних доходів, чистий прибуток, розрахунок окупності і розмір кредиту [4, с.156].

Однією з основних вимог банку до позичальника при розгляді питання про видачу позики є надання надійної форми забезпечення зворотності кредиту.

Сільськогосподарські підприємства, що мають у власності майно, яке може служити забезпеченням кредиту, укладають з банком договір застави майна.

При видачі довгострокових позик банк як заставу в забезпечення кредиту може приймати устаткування, сільгосптехніку, транспортні засоби. В цьому випадку позичальник повинен застрахувати його з тим, щоб для банку виключити ризик непогашення кредиту. При цьому позичальник представляє в банк договір застави, перелік майна і страховий поліс. В більшості випадків у виробників сільськогосподарської продукції немає майна, достатнього для передачі його в заставу банку. Тому у такому разі найбільш прийнятними формами забезпечення повернення кредиту є гарантії асоціацій, підприємств або поручительства фізичних осіб.

Як забезпечення кредиту може виступати також і договір страхування ризику непогашення кредиту. Проте страхування кредитного ризику веде до істотного дорожчання кредиту і відповідно вартості сільгосппродукції для кінцевого споживача.

Кредит може видаватися як в разовому порядку в повній сумі, так і у порядку відкриття кредитної лінії, тобто по частинах, в міру наростання витрат в межах його максимального розміру, вказаного в кредитному договорі.

Видача кредиту оформляється терміновими зобов'язаннями (зобов'язаннями-дорученнями). У разі

надання довгострокового кредиту позичальник представляє термінові зобов'язання з термінами погашення на найближчі дванадцять місяців і зведене термінове зобов'язання на суму заборгованості, що залишилася, перехідну на наступний період відповідно до розрахунку окупності витрат з умовним терміном погашення, при настанні якого це зобов'язання переоформляється на зобов'язання з конкретними термінами погашення.

Якщо сільськогосподарське підприємство одержало позику під заставу товарно-матеріальних цінностей, то воно представляє в банк і відомості про залишки цих матеріальних цінностей, на підставі яких банк робить перевірку забезпечення кредиту. При зниженні залишків товарно-матеріальних цінностей в порівнянні із заборгованістю по позиці недолік забезпечення погашається позичальником.

При виникненні додаткової потреби в кредиті і позитивному рішенні питання банк і сільськогосподарське підприємство складають додаткову угоду до кредитного договору, на підставі якої збільшується граничний розмір кредиту, що надається, і позичальником представляються відповідні зобов'язання, що гарантують його погашення.

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз можемо зробити такі висновки:

1. Переведення системи кредитного забезпечення аграрного сектору на ринкові засади передбачає вирішення завдань, пов'язаних з удосконаленням: механізмів здійснення кредитних операцій та позабанківського кредитного забезпечення, інструментів здійснення та застосування кредитного забезпечення, розвитку кредитної інфраструктури, розвитку системи гарантування повернення кредитів.

2. Основними напрямками удосконалення кредитного забезпечення є:

- в механізмах банківського кредитування – запровадження механізмів стимулювання надання середньо- та довгострокових кредитів банками та іншими фінансовими структурами сільськогосподарським підприємствам та введення диференційованих процентних ставок за кредитами з використанням можливостей бюджету, що надаються банками галузям АПК в залежності від швидкості обігу капіталу;

- в позабанківських формах кредитного забезпечення – розширення комерційного кредитування, стимулювання розвитку реалізації сільськогосподарської продукції по форвардних контрактах, запровадження тендерної форми обслуговування бюджетних кредитів, розробка механізмів мікрокредитування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічний довідник аграрника. В.І.Дробот, Г.І.Зуб, М.П.Кононенко та ін. / За ред. Ю.Я.Лузана, П.Т.Саблука. – К.: «Преса України», 2003. – 800 с.
2. Банковское дело: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. В.И.Колесникова, проф. Л.П.Кроливцевой. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 480 с.

3. Гроші та кредит: Підручник / За ред. проф. Б.С.Івасіва. – Тернопіль: Карт – бланш, 2000. – 510 с.
4. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 215 с.

УДК 338.439:332.132

ДЕЙНЕКО Л.В., д-р екон. наук, професор, КУПЧАК П.М., мол. наук. співробітник
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто питання стратегічного управління розвитком харчової промисловості та загальний процес формування стратегії розвитку галузі. Досліджено методологічні засади визначення та реалізації пріоритетів розвитку харчової промисловості.

Ключові слова: стратегія, стратегічне управління, SWOT-аналіз, сценарій розвитку, стратегічні цілі, економічна політика.

The strategically management questions of food industry development and general process of forming branch development strategy have been considered. The methodological sources of definition and realization food industry strategically development priorities have been investigated.

Key words: strategy, strategically management, SWOT- analysis, development scenario, strategically objects, economical politic.

Вступ. Зрушення, які відбуваються в сучасній світовій і вітчизняній економіці носять довготривалий характер та передбачають радикальні трансформації як в економічному житті, так і в системі управління, що вимагають наявності довгострокових стратегій розвитку. Все це актуалізує потребу в дослідженнях проблем наукового управління сучасними радикальними перетвореннями.

На наш час, з теорії і практики стратегічного управління опубліковано чимало робіт як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Ці праці збагачують арсенал методів управління розвитком харчової промисловості в новітніх умовах. Водночас, на практиці не рідко можемо бачити, як буває досить складно домогтися реалізації навіть досить важливих і аргументованих управлінських рішень. Доказом цьому, можуть бути численні рішення, які суперечать визначеній стратегії, коригування або відмова від вже прийнятих рішень, як це зокрема сталося в питанні щодо маркування продукції, яка містить генетично-модифіковані організми. Тому дослідження методологічних засад розробки та реалізації стратегічних пріоритетів розвитку харчової промисловості є важливим завданням як для науки, так і для практики господарювання.

Постановка завдання. Основною метою написання цієї статті є дослідження загального

процесу формування стратегії та методологічних засад визначення та реалізації стратегічних пріоритетів розвитку харчової промисловості.

Результати. Під стратегією (від давньогрецької *στρατηγία*, «мистецтво командуючого») в широкому сенсі зазвичай розуміють загальний, не деталізований план будь-якої діяльності, що охоплює тривалий період часу, спосіб досягнення складної мети, що є невизначеною і головною для управління на певний момент, що в подальшому коригується в залежності від змін в ендогенних та екзогенних чинниках, що визначають стан керованого об'єкту.

За визначенням Я. А. Жаліла «Економічна стратегія – це цілісна система дій суб'єкта, спрямована на реалізацію мети, завдань та пріоритетів його економічного відтворення з урахуванням комплексу впливів ендогенних та екзогенних чинників, розрахована на тривалий період часу», «...економічна стратегія підпорядковується внутрішнім закономірностям, ресурсному потенціалу та обмеженням системи, в якій вона знаходить свою реалізацію» [1, с.14, 6].

Наявність стратегії є основою визначеності перспектив розвитку в умовах глобальної нестабільності, і хоча вона спрямована на вирішення завдань більш складних і тривалих, ніж поточні, разом з тим прийнята стратегія є передумовою їх ефективності, оскільки за умов її відсутності оперативні рішення можуть іти не в той бік, не давати очікуваних результатів.

На основі вивчення літературних джерел та діючих нормативно-правових документів [зокрема 1-6] загальний процес формування стратегії розвитку галузі можна описати наступним чином.

Вихідним моментом є формування позитивного, оптимістичного уявлення про майбутнє розвитку галузі, яке базується на місії (вищому сенсі, меті) розвитку галузі і становитиме основу тих завдань, які будуть визначені стратегічним планом.

Наступний етап передбачає дослідження стартових умов розвитку галузі шляхом SWOT-аналізу, який, на основі виявлення внутрішнього потенціалу розвитку галузі (strengths), ресурсів та обставин, які використовуються неефективно і ускладнюють умови розвитку галузі (weaknesses), можливостей, сприятливих умов для розвитку галузі